

Kelemen Erzsébet

Alkotói küldetéstudat

A hetvenéves Pósa Zoltán műveiről

A Magyar Írószövetségben 2018. november 14-én köszöntöttük a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével kitüntetett Pósa Zoltán József Attila-díjas költőt, író 70. születésnapja alkalmából.

Pósa Zoltán meggyőződése, hogy a valódi irodalomnak küldetése, missziója, metafizikai üzenete van. Az írást pedig olyan képességnek tartja „amit az ember nem kiharcol [...], nem kiküzd saját magának, hanem megadatik. [...] Az Istentől kapott talentumokat nem herdálhatjuk el.” A költő a kapott isteni adományt valóban megsokszorozta: az immár harminc önálló kötetével (regényekkel, elbeszélésekkel, versekkel, monográfiával, interjúregénnyel) és a több mint négyezer tanulmányával, kritikájával a magyar irodalom meghatározó alakjának számít.

Irodalmi pályáját versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezőmód végigkíséri életművét. Lírájának tematikus szervezőelemei a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a magyarság sorskérdései, a szenvedés motívumával a halál, a szorongás és a groteszk létmeghatározás, valamint a hitvesi szerelem. Ezek az elemek jelen vannak szinte mindegyik verseskötetében.

„Múlt és jövő / Metszéspontján / Végtelenre nyújtott / És soha jelenként / Nem észlelt pillanat / Örvényében élünk” – írja *A fehér bohóc feltámadása* című kötet nyitó ciklusának Borges-hommages-ában, amely azóta nemcsak a költő egyik valamóssá nőtt mondatává vált, de filozófiai bölcsességet sűrítő aforizma is. A költemény két ellentétes pólusú strófájában lakonikusan sűríti az időbe (s hozzáfűzhetjük: a térbe) zárt lét végtelenre nyitottságát: a halál nem lezárása, hanem kezdete az életnek, egy olyan örök és új dimenzióknak, amelyben megszűnnek az idő- és térbeli korlátok. Múlt és jövő metszéspontján állunk akkor is, amikor az *Egy az Isten* című kötetét olvassuk, hiszen a költeményeket elemezve megtapasztalhatjuk a pillanatot megragadni próbáló alkotói attitűdöt, amellyel a költő az örök jelent, a végtelent aposztrofálja. Pósa Zoltán ugyanis azon kevés költő közé tartozik, aki nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik. Feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világegyetemben, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelenlévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e világon élet és halál pólusai közé szorítva.”

Az *Egy az Isten* című kötet nyitó ciklusának címével axiomatikus tömörséggel megadja erre a választ: *Hidat verni embervilág és Isten birodalma között*. Ennek

imperatívuszát követeli meg önmagától, hogy ezáltal az olvasó is részesülhessen a tisztánlátásból. Belső parancsként éli meg küldetését, amelyet minden körülmények között teljesíteni kell. Ahogy az *Alászállás* című versében a vizualitás képi erejét felhasználva verzálissal írja: „ALÁ KELL SZÁLLANOD / A HEGY TEJÉRŐL / AHOL TALÁLKOZTÁL / ISTEN IGÉJÉVEL / MEGTALÁLTAD JÉZUST / A TESSTÉ LETT IGÉT / ÉS A LÉLEKKÉ LETT / TESTNEK ÜZENETÉT / DE HA OTT FENN MARADSZ / MAGADBAN EGYESÜLSZ / MINDENSÉG URÁNAK / ÖRÖK PARANCSÁVAL / S NEM VISZED EL A SZENT / IMÁT AZ EMBEREK / KÖZÉ, ELKÁRHOZOL.” Ennek fényében értelmezhetők lírájának meghatározó jegyei, szervezőelemei: a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a metafizikai kijelentések is.

Verseiben egyes motívumok a gonosz evilági uralmát, a sátán testet öltött valóságát jelenítik meg, amellyel szemben a legnagyobb erőnek a hitet tartja és a lelki-szellemi megmaradásunkhoz szükséges morális küzdelmet. Ehhez kér segítséget, erőt a Szentháromságtól és (a csíkiak és csángók elnevezését használva) Babba Szűz Anyától: „Isten szép leánya / Székelyföld virága / Jézus édesanyja / Babba szűz Mária // Mentsetek meg minket / Szentek háromsága / És isteni anya / Világ királynéja” (*Óh lélek, szent lélek*).

Költészetének jellegzetessége még, hogy a bibliai motívumok és történetek, a kereszténység alapfogalmai, teológiai terminus technicusai, valamint a középkori legendák természetesen módon kapcsolódnak össze napjaink történelmi valóságával, a magyarság sorstörténetével.

A hit és a lét metafizikus lényegének föltárására mellett a másik missziós feladatvállalása a nemzet erősítése. Hiszen ha meg akarunk maradni a történelmi viharokban, erősíteniünk kell a magyarságtudatot. A magyarságmotívumok, a nemzeti sorskérdések így meghatározóan jelen vannak a költészetében. Szinte átszövik az egész tematikus versvilágot. „A valamirevaló költő, vagy író – írja egyik vallo-másában – saját korának társadalmi, szociológiai kérdéseit, gondjait, problémáit rekonstruálja műveiben a lehető legkoncentráltabb sűrítéssel, a teljesség igényével.” Ő ezt teszi. Így íródik bele a verseibe a megcsonkított ország „ősfájdalma”, a határon túli magyarsággal vállalt sorsközösség nemzetfeltő és nemzeterősítő emberi magatartása és a nemzeti identitás kérdései Csíksomlyó, Gyergyószárhegy, Gyimesbükk, a Hargita-hegység és Székelyföld legmagasabb hegycsúcsa, Madarasi-Hargita, valamint Kézdiszentlélek, Nagyvárad, Parajd, Székelyudvarhely és Szováta helyszínekkel. S a csíksomlyói Szűzhöz, a Napba öltözött Boldogasszonyhoz, a Babba Máriához fohászkodik (lásd *A fehér bohóc feltámadása* című kötet *Erdély! Erdély! Erdély!* című versciklusát). A lírai én imáját az egység utáni vágy szervezi („Nem szór szét bennünket többé idegen szó”), a szeretet kiteljesedésének, az agapének a látomása vezérli: „Magyar s magyar közé nem ver éket senki.”

Rónay László a *Magyar vagyok* című verseskötet ajánlásában kiemeli, hogy Pósa Zoltán „erkölcsi igénye, értékközpontú költeményei miatt érdemel figyelmet.” Nemzedéke egyik legetikusabb lírikusának tartja, aki lelkiismeretvizsgálatra indító költészetében „mély felelősségtudattal éli meg napjaink morális válságát” (Új Ember, 1996. március 31.). A *Csíksomlyói Máriában* a lírai én az erkölcsi megújulás mellett a magyar nyelvért is fohászkozik. S ezt a költői beszédmódot bibliai utalásokkal („ős-Káinoktól ne rettegjen Ábel / Kerüljön el minket a nyelvrontó Babel”), a különféle textusok egymásra és egymásba játszásával, az avantgárdra és posztmodernre egyaránt jellemző vendégszöveg-technikával formálja meg („nyelvében él a nemzet”; „a magyar nyelvben él a magyar nemzet”).

Pósa Zoltán lírai műveiben a teremtőjével dacoló balga embert is bemutatja (*Ózonlyuk*), a jövő nemzedékével kapcsolatos társadalmi felelősség problémáját is érinti. Az éghajlatváltozás, az elsvatagosodás, a globális felmelegedés, a folyók és talajvízrétegek elszennyeződése, a szélsőséges természeti jelenségek növekedése, az árvizek, az Egyenlítő menti és trópusi erdők pusztulása ugyanis mind-mind a környezetvédelemre és az ökológiai problémák etikai vonatkozásaira hívják fel a figyelmünket. Az ember kulturális és erkölcsi válsága is megköveteli a fejlődési modell felülvizsgálását: át kell gondolnunk a gazdasági célok értelmét, hogy helyreállítsuk a működési zavarait, torzulásait. Hiszen nem pusztíthatjuk a környezetünket következmények nélkül. A *Szmog* ciklust bevezető mottóban egy öreg indiánnal azonosulva erre hívja fel a figyelmet a lírai én: „HA MAJD MINDEN ERDŐ KIPUSZTUL / MINDEN MEZŐ PUSZTÁVÁ LESZ / MINDEN FORRÁST MEGMÉRGEZTEK / TALÁN VÉGRE RÁÉBREDTEK / HOGY A PÉNZT NEM LEHET MEGENNI!!!”

Az emberiségnek tehát újra fel kell fedeznie az értékeket. A természet értékét is. Hiszen a különböző fajok mellett az élettelen környezet is önmagában rejlő értéket hordoz, amely megelőzi ennek az ember által történő elismerését. „Ez az önérték alapozza meg a léthez és a létük tiszteletben tartásához fűződő emberi kötelességeinket” – írja Harsányi Pál Ottó (*A globális felelősség kérdései*, 2002). Ennek a felelősségnek a hiánya és következménye rekonstruálható az *Egy az Isten* kötet *Szmog* című versciklusában: „ónhamu pereg” (*Szmog*); „KIÉG A FŰ APAD A TÓVÍZ / ZIZEG A TÖPPEDT LEVÉL NYÁRON” (*Ózonlyuk*); a futóhomok „TORKOMAT KAPARJA / ORROMAT CSAVARJA [...] LASSAN ELKORHADOK / TŰDÖM ÜSZKÖSÖDIK (*Futóhomok*); FEHÉR HOMOKSZEMCSE / CSOROG A SZEMEMRE (*Allergia*); „SZÉTMORZSOLT SZEMEK” (*Etna*).

Ezért fohászkozik a lírai én a *Tavaszban* egy megtisztult életért: „Istenem, megváltóm / Ments meg önmagunktól”. Az új élet reményét jelző tropikus című *Télben* pedig már az abszurditásig fokozódik a kérés: „ISTEN SEGÍTS MINKET / TARTS KÉRLEK MÉRTÉKET / TE URAM HELYETTÜNK.”

S hogy életművének tematikus szervezőelemei mennyire áthatják, erősítik, kiegészítik egymást, mindezt *A fehér bohóc feltámadása* kötetzáró verse is igazolja: a *Magdalénában* a lírai én és a bibliai Mária Magdolna alakja elválaszthatatlanul összefonódik. Az érintetlenség és a szennytől érintettség motívumának összekapcsolásával permanens párhuzamot teremt az immár kétezer éves múlt és a jelen között. A hatalom, a gonosz örök csábítása az író, a költőt is megkísérti: „Csak dicséredj diszkréten / Minden írásodban / és tiéd palotám / Dús kincses kamarám”; „E csodás, dús kincznek / Gazdája lehetnél / Ha engem követnél”; „Hogyha engem szeretsz / És csak engem követsz [...] Te lehetsz a világ / Médiacsászára”. Jézus a pusztában kemény szavakkal küldi el a kísértőt, Mária Magdolna a Mester lábához, a költő egy kápolnában Krisztus oltárához borul le sírva: „Uram, ó irgalmazz / Én bűnös lelkemnek”. A hűség és tisztaság jellemző jegye ez: még a csábítások meghallgatása, a gondolatban vétkezés is mély bűnbánatra készíteti a lírai ént. A csábító felajánlásokkal lehet, hogy gondolatban néha foglalkozott („Szédülten bolyongtam, / Aranylabirintban / Talán meginogtam”), viszont sohasem szolgálta a bűnös hatalmat. Akár Hamvas Béla bohóckaraktere: „A hatalmi örületen kívül áll. A történeten kívül. Pótolhatatlan ember. Páratlan ember. [...] Nem hódol meg senkinek”. Sőt, mindig bátran vállalja az eszméit.

Pósa Zoltán e nyíltságát, „a kötelezően ateista világban” bátor helytállását emelte ki Jókai Anna is (*Katabázis nélkül nincs katarzis*, 2008).

Pósa Zoltán kötetében a határon túli magyarság sorsáért aggódó és a nemzetet erősítő, védő alkotói attitűd mellett a szűkebb patriotizmus is jelen van: a gyermek- és ifjúkorának városa, Debrecen mindig az igazi otthon, a hazaérkezést jelentő számára.

Debrecenben az érettségire készülő tanítványaim nemcsak a regionális kultúra témakörében találkozhatnak Pósa Zoltán nevével. A *Miben hozott újat Petőfi Sándor a magyar költészetben?* kérdést tárgyalva Radnóti és a kortárs irodalomból egyetlen meghatározó példaként Pósa Zoltán neve, költészete mindig szóba kerül. S hogy miként? A hitvesi költészet Petőfi lírájával jelenik meg az irodalmunkban. Bár korábban (és később is) voltak költők, akik verseikkel a feleségükhöz is szóltak, ezek viszont csak egy-két alkalmi megnyilatkozások csupán. Petőfi, Radnóti és Pósa Zoltán költészetének viszont meghatározó eleme a hitveshez szóló vallo-más. Pósa Zoltán minden kötetében szentel legalább egy ciklust az egyetlen nő által ihletett verseknek, Barna Mártának, a szeretett feleségnek. A filia mellett a szeretet legmagasabb fokát, az agapét is megjelenítő harmonikus hitvesi vallomások ezek, a szeretet-szerelem legszebb lírai lenyomatai.

A mélyen lírikus mellett azonban ott van a prózaíró Pósa is, akinek számos nagyregénye, (ahogy ő nevezi) megaregénye is megjelent. Gondoljunk csak az *Aranykori tekercs*ekre, vagy az ezzel úgynevezett regényfolyamot alkotó *Mene-*

külés négy sávon és a *Mediterrán tintabúra* kötetekre, vagy a legfrissebbekre, a *Seminoma avagy kórház a város közepén* és a *Húséges szökés és hűtlen visszatérés* című nagy művekre. De jelentős alkotás a *Lila tricikliturgia* is, aminek a címe avantgárd szóalkotási módot jelez: a tricikliből és a liturgiából nyelvi leleménnyel, egy szófonattal alkotta meg a kötetcímet. S négy lezárt kézírata is hamarosan napvilágot lát: *A falzettós profidalnok* megaregény, a Boccaccio-féle Dekameron-fűzésű alkotás, *Az ezerkettedik avagy az első éjszaka (Mesék a csodálatos Kelet világáról)*, a vers és próza sajátos ötvözetét megvalósító *Átjárás* című mű, valamint a *Szeriregény*.

A regényeket elemezve a monográfusa, a szintén népszerű regényíró, Gáspár Ferenc megállapítja, hogy „Pósa szereti a balladaszerű kihagyásos szerkesztést” („az olvasó fantáziájára bízva a rések kitöltését”), valamint a városok részletes leírásával is szívesen él. S gyakori nála a retrospektív alkotói mód, valamint a filozofikus körmondatok és az irodalmi, filmtörténeti utalások. A monográfiájában (*Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete*) a Pósa-művekből csalhatatlan érzékkel emeli ki a legszebb részeket: „megtanulod szeretni az egész országot a hegyeken túl is, és nagyszüleid fájdalomát átérezve siratni kezded ama kilencven éve ránk mért csonkaságot, amelybe belenyugodni soha nem szabad igazán. És ez a közös kín, azáltal, hogy látszólag röghöz köt, szabaddá tesz, mert általa tudod, hogy ez a föld a tiéd, és mindig is a tiéd, a tiétek lesz, akik ugyanazt a nyelvet beszélitek, amelyre majd a gyermeked megtanítod” (Pósa, *Az ifjúság maradéka*).

A váteszszerepet, a profetikus (jóslatszerű, látomásszerű) küldetéstudatot, a látomásos költészetet általában a romantikus alkotók tevékenységéhez kapcsolják, pedig a gyökerei az ókori görög irodalomhoz és filozófiához nyúlnak vissza (lásd Homérosz, Hésziodosz, Pindarosz, Szókratész, Platon vátesz-költői alakját). Sőt, a váteszszeme újra és újra feltűnik az irodalomban és a filozófiában egyaránt: „ahol költői, gondolkodói, sőt tágabb értelemben értelmiségi tevékenység történik a háttérben, mindig jelen van akár tagadva, elfeledve, akár öntudatosan vállalva – írja Bertók Éva.

Pósa Zoltán azon kevés író-költő közé tartozik, akikre az alkotói küldetéstudat, a vátesz-költői magatartás jellemző. Tudja, hogy Szent István királyunk Máriának ajánlotta az országot, az ő védelmére, pátfogására bízta a nemzetet, ezért hittel, vátesz-költői lelkülettel vallja: „ez a föld a tiéd, és mindig is a tiéd, a tiétek lesz.”